

8. Успенский Б. А. О семиотике иконы / Б. А. Успенский // Труды по знаковым системам : уч. записки Тартусского гос. ун-та. – Тарту : Изд-во Тарт. ГУ, 1971. – Т. 5. – С. 178–222.
9. Ушкалов Л. В. Світ українського бароко. Філологічні етюди / Л. В. Ушкалов. – Х. : Око, 1994. – 112 с.
10. Флоренский П. Избранные труды по искусству / П. Флоренский. – М. : Изобразительное искусство, 1996. – 333 с.
11. Шило А. В. Канон и пластическое мышление в искусстве средних веков / А. В. Шило. – Х. : Новое слово, 2006. – 286 с.

В статье раскрывается проблема становления эстетики барокко в иконописи Слобжанщины и сочетание как византийских, так и западноевропейских влияний в местных произведениях. Автор намечает характерные иконописные особенности, распространение эмблематичности и символичности в сюжетах.

Ключевые слова: иконопись, символичность, барокко, Слобжанщина.

This article lightens up the problem of formation of Baroque's aesthetics in Slobozanshina's icon-painting and combination of both Byzantine and West-European influence in the local icon-painting. The author outlines characteristic icon-paintings peculiar, tigs increasing of emblematics and symbolism at icon-painting topics.

Key words: Ukrainian art, icon-painting, Ukrainian Baroque, symbolism, Slobozanshina.

УДК 726.52 (477.83)
ББК 85.11

Михайло Сидор

ГАЛИЦЬКІ ПРИДОРОЖНІ КАПЛИЦІ: ТИПОЛОГІЧНІ ГРУПИ ТА ФОРМОТВОРЧИЙ УСТРІЙ

У статті розкриваються особливості формотворення галицьких придорожніх каплиць як об'єктів матеріальної та духовної культури українського народу, висвітлюється багатогранність їх формотворчого устрою, проводиться аналіз внутрішнього простору каплиць з урахуванням його фактичного матеріального обмеження. Відзначається, що завдяки застосуванню різноманітних форм і матеріалів виникає розмаїття принципів їх формотворення. На цій підставі виводяться конкретні типологічні групи та типи таких споруд.

Ключові слова: галицька придорожня каплиця, формотворчий устрій, принципи формотворення, внутрішній простір і його обмеження, форми простору, типологічні групи, типи.

Упродовж багатьох століть існують придорожні каплиці – об'єкти, у яких тісно переплелися лінії сакрального й мистецького, синтезувалися будівельна справа, різьбярство, малярство, ковальство та інші види художньої діяльності людини. Такі споруди з галицьких теренів, "...немов поетичні витвори" [3, с.11], стали справжнім надбанням народної творчості, виразною часткою прояву великого творчого досвіду нашого народу [5, с.4].

Однак фактичними реаліями сьогодення є те, що поступово, з різних причин, утрачаються ці пам'ятки народної творчості, а звідси зразки самобутньої народної культури. Стираються з пам'яті нащадків приклади оригінальних конструктивних рішень таких об'єктів, оздоблення їх фасадів, дахів, завершень, оформлення внутрішнього середовища тощо. На цій підставі логічною є думка, що ми назавжди можемо втратити не тільки зразки матеріальної народної культури, але й пам'ять про звичаї і традиції нашого народу, які безпосередньо пов'язані з ними. І це при тому, що об'єкти ці на сьогодні майже не вивчені й не досліджені.

За весь достатньо довготривалий період вивчення зразків українського сакрального мистецтва науковці та дослідники, які звертали увагу на придорожні каплиці і, зокрема, на ті, що мають "приписку" до галицьких земель, здебільшого констатували лише факти існування таких споруд, іноді подаючи їх стислий опис і характеристику планувальних рішень. Більш змістовними доробками в цьому плані можна вважати праці Данила Щербаківського [9] і Тадеуша й Малгожати Лопаткевичів [7].

У них, зокрема, у контексті розглянутої нами проблеми знаходимо таку інформацію. У Д.Щербаківського йдеться про чотири архітектурні типи галицьких придорожніх каплиць,

які він виводить на основі обстежених ним об'єктів, а саме: “каплички стовпові”, “хрести і фігури святих під дахом на чотирьох колонах”, “будинки-ніші для образів” і “каплиці для молитви” [9, с.26–27]. Лопаткевичі, які досліджували придорожні об'єкти сакрального призначення на теренах Лемківщини, серед придорожніх каплиць цього регіону виводять такі типи, як “каплиці блокові”, “каплиці двоярусні”, “каплиці скринькові” і “каплиці апсидні” [7, с.78].

Однак і в Д.Щербаківського, і в Т. і М. Лопаткевичів є деякі моменти, які, на наш погляд, вимагають дискусійного обговорення. Наприклад, важко погодитися з трактуванням назв окремих типів придорожніх каплиць, які подаються в обох зазначених виданнях. Також вважаємо, що недостатньо чітко визначено й саму структуру та принципи формотворення деяких типів і, у цілому, їхній кількісний склад. Тому запропонована цими авторами структура типів придорожніх каплиць (відповідно по регіонах) вимагає свого доопрацювання, щоб максимально повно й об'єктивно відобразити загальну типологічну структуру таких споруд за їх характерними формотворчими ознаками.

Мета статті – розкрити різноманітність формотворчого устрою галицьких придорожніх каплиць, охарактеризувати їх внутрішній простір і його обмеження, а відтак на основі аналізу споріднених типових ознак формотворення цих об'єктів вивести їх типологічні групи і типи.

Якщо уважно проаналізувати особливості та специфіку формотворення досліджуваних об'єктів, їх архітектонічну структуру, то будемо бачити, що в рішеннях цих об'єктів проглядаються споріднені характерні ознаки, властиві їх певним типологічним групам. Підтвердженням цьому є те, що придорожні каплиці на галицьких землях набули найрізноманітніших образів і форм – від “ікони на стовпі під дашком” до “храмоподібних будівель”. А це, відповідно, вимагає належної класифікації як конструктивного їх вираження, так і самого характеру їхнього внутрішнього простору, тому що з позицій архітектурного аналізу досліджувані об'єкти слід розглядати, власне, як “простір і його обмеження” [7, с.78].

За народними звичаями й повір'ями основний принцип вираження “духовного змісту” придорожніх каплиць полягає у відтворенні “місця зустрічі з Богом”, “святого місця”, яке перебуває під покровительством Бога-Отця і Небес. Символом такої опіки є алегоричний образ “даху”. У земному житті, у контексті християнської філософії, предметний образ такого середовища та відповідного йому покровительства виражений, наприклад, у формах “купола храму”, “віттарної сіні”, “дарохранительниці” (“дарохоронильниці”, “кіота” тощо). Запозичення такої формотворчої структури в предметно-просторове середовище придорожніх каплиць на основі різних традиційних підходів у будівельній справі чи мистецтві взагалі та характер підручного матеріалу зумовили існування таких його форм: “*відкрите середовище*”, “*ніші*” і “*закрите середовище*”.

У придорожніх каплицях з *відкритим середовищем* ми маємо змогу з різних сторін бачити предмети й об'єкти культу, які знаходяться в них. При сприйманні таких споруд формується відчуття легкості простору, а основний акцент формотворення припадає на дахи й верхівки (рис. 1, 2). У каплицях з таким середовищем можна одночасно сприймати і їхню зовнішність, і внутрішню частину.

Об'єкти з внутрішнім простором у формі “*ніша*”, як заглиблення в масиві чи стіні, вимагають, переважно, фронтального огляду з боку “головного” фасаду. Присутність тут фону ніші творить загальний образ “кіотного середовища” (рис. 3–6). Трапляються такі придорожні каплиці, які у своїх конструкціях мають і *ніші*, і *відкрите середовище* (рис. 7).

Закрите середовище формує наявність справжнього інтер'єру придорожньої каплиці. Таке середовище, як правило, має найбільш розвинені форми архітектурного обмеження, які, у цілому, формують реальну архітектурну кліть (рис. 8–12). Серед галицьких придорожніх каплиць із *закритим середовищем* дуже часто трапляються об'єкти, у яких вхідна (головна) сторона має ще один “простір”. Він може бути вирішений у формі *відкритого* (рис. 8, 10, 12) або *закритого середовища* (рис. 9).

Рис. 1. Придорожня каплиця,
с. Княздвір, пов. Печеніжин,
Івано-Франківщина
(за Д.Щербаківським)

Рис. 2. Придорожня каплиця,
с. Ржавинці, Буковина
(за Д.Щербаківським)

Рис. 3. “Скринькова капличка” (навісна)
як складова придорожньої фігури,
с. Іванківка, пов. Надвірна
Івано-Франківщина
(за Д.Щербаківським)

Рис. 4. Придорожня капличка
с. Вороблевичі, Дрогобицький р-н,
Львівська обл.

Рис. 5. Придорожня каплиця,
с. Росільна, Богородчанський р-н,
Івано-Франківська обл.

Рис. 6. Придорожня каплиця,
с. Солотвино, пов. Богородчани
Івано-Франківщина (за Д.Щербаківським)

Рис. 7. Придорожня каплиця,
с. Ожидів, Буський р-н,
Львівська обл.

Рис. 8. Придорожня каплиця,
с. Новий Кропивник, Дрогобицький р-н,
Львівська обл.

Рис. 9. Придорожня каплиця,
с. Ралівка, Самбірський р-н,
Львівська обл.

Рис. 10. Придорожня каплиця,
с. Залокоть, Дрогобицький р-н,
Львівська обл.

Рис. 11. Придорожня каплиця,
с. Лішня, Дрогобицький р-н, Львівська обл.

Рис. 12. Придорожня каплиця,
с. Тур'є, Турківський р-н, Львівська обл.

Зважаючи на властиві ознаки й особливості творення форм придорожніх каплиць, з обов'язковим урахуванням антропометричних параметрів фігури людини, розподіляємо просторове середовище цих споруд на два типи: “розвинуте середовище” і “модельне середовище”.

На підставі такої класифікації внутрішнього простору досліджуваних об'єктів виводимо дві *типологічні групи* галицьких придорожніх каплиць: “*каплиці розвинутих типів*” і “*каплиці модельних типів*”.

До *каплиць розвинутих типів* будуть належати всі ті споруди, які фактично є справжніми архітектурними будівлями, а їхній інтер'єр має ознаки розвинутого внутрішньо-просторового середовища. У таких об'єктах разом зі скульптурами святих чи іншими предметами культового вжитку, які там містяться, може вільно, на повний зріст поміститися хоча б одна людина або, відповідно, і більша кількість людей (рис. 1, 8–10).

До *каплиць модельних типів* ми відносимо ті об'єкти, просторове вирішення яких є не що інше, як модельне відображення самої суті розвинутого інтер'єру. І незважаючи на те, що загальна висота споруд окремих модельних типів може іноді сягати до 3-х метрів, а то й більше, величина їхнього внутрішньопросторового середовища, у якому розташовуються зображення святих чи інші культові реліквії, відносно мала. Розміри цього середовища дозволяють розмістити в ньому лише об'єкти культу (рис. 2–7, 11, 12). Наприклад, у споруди, що на світліні під № 12, зовнішній вигляд, як у звичайної каплички “будинкового” типу, однак висота її дверей – 1 м 20 см.

Таке зіставлення величин споруд та їхнього внутрішнього середовища має своє пояснення. В одних випадках це викликано характером самої форми простору, яка може бути виражена, наприклад, у вигляді ніші в масивах споруд різних архітектурних типів, у тому числі й високих об'єктів. В інших – це пов'язано зі світоглядними уявленнями людей. Оскільки ми ведемо розмову про каплиці, яким властивий внутрішній простір типу “модельний”, то й саме їхнє вирішення є також модельним. У ньому людина старалася відобразити основні характерні форми справжнього будівництва, але у відповідно малих розмірах споруди. Власне тому в багатьох придорожніх капличках дуже малих розмірів маємо змогу вбачати ідентичність їхніх архітектурних форм з формами розвинутого будівництва. Такі явища зумовлювалися тим, що в уяві людей придорожні каплиці існували не лише як об'єкти сакрального призначення, у яких містяться зображені постаті святих, але і як “домівки”, у яких ці святи “проживали”. І тому творці таких споруд намагалися, певною мірою, відтворити пропорційність відношень величин людської постаті до усталених форм їхнього архітектурного середовища.

Згідно з такими сприйманнями й розуміннями просторового середовища досліджуваних об'єктів, зазначаємо, що до розвинутого типу їхнього внутрішнього простору буде належати “відкрите середовище” і “закрите середовище”; модельному типу внутрішнього простору цих об'єктів властиві такі його форми, як “відкрите середовище”, “ніші” і “закрите середовище”.

До придорожніх каплиць із найбільш розвинутим середовищем будуть належати споруди типу “*каплиці будинкові*”. Їхній внутрішній простір класифікуємо як “розвинутий закритий”. У таких об'єктах є всі основні архітектурні компоненти: поземна основа, підлога; стіни, у яких можуть бути невеликі віконечка; вхід, який у більшості випадків має двері; перекриття, дахи. Вони дають право називати такі об'єкти справжніми архітектурними будівлями (рис. 8–10). Відповідно до виду та характеру застосовуваних матеріалів вони можуть зводитися з дерева, викладатися з каменю, муруватися із цегли, формуватися з бетону.

У формуванні простору будинкових каплиць важливу роль відіграє і їхнє поземне планування, і характер їхнього конструктивного вирішення. Зважаючи на це, у вказаному типі ми виводимо два окремих підтипи: каплиці *будинкові прості* й *будинкові з галерею* (*помостом, танком*) (рис. 8–10).

Альтанкові каплиці. Каплиці цього типу мають вигляд “дахів”, що утримуються на колонах або стовпах. В архітектурі така формотворча структура має назву “сінь” (від старослов. сѣнь – тень, шатро, навіс; покриття, що утримується на стовпах або колонах і зводиться над вівтарем, колодязем, троном чи завершує баштоподібні споруди тощо) [8, с.169]. Однак різноманітність додаткових елементів у конструкціях цих споруд дає підстави вбачати в них певну аналогію з альтанками як будівлями полегшеного типу.

Залежно від конструкції таких споруд, їхній внутрішній простір можна класифікувати як “розвинутий відкритий” і “розвинутий закритий”, що, своєю чергою, зумовлює виведення тут окремих підтипів: каплиці *альтанкові прості*, *альтанкові з парпетом* (простір “розвинутий відкритий”), *альтанкові з ажурними стінами* (простір “розвинутий закритий”).

У каплицях *альтанкових простих* відокремлення їхнього внутрішнього середовища від зовнішнього оточення є відносно умовним, оскільки визначається воно “візуальним відмежуванням” по периметру поземного планування або форми даху споруди. Тут стовпи чи колони, які утримують дах, по всій висоті умовних стін цих споруд не мають жодного доповнювального конструктивного елемента.

Каплиці *альтанкові з парпетом* вирізняються наявним тут певним матеріальним відмежуванням у нижній частині стовпів чи колон у вигляді парпету, перил, невисокої огорожі тощо (рис. 1).

У Д.Щербаківського такі каплиці виведені в тип, який формується як “хрести та фігури під дахом на чотирьох колонах” [9, с.26]. Таке трактування хоч і виражає загальну структуру типу придорожніх каплиць, що розглядаються, але, на нашу думку, є надто об’ємним і незручним у мовленнєвому користуванні. Тим більше, що споруди цього типу можуть мати й більше ніж чотири опори (стовпи, колони) для утримування даху.

Каплиці *альтанкові з ажурними стінами* за зовнішніми ознаками є, у цілому, подібними до каплиць типу “будинкові”. Можна вважати, що вони вже мають стіни. Роль цих стін відіграють різного роду ажурні конструкції, які повністю заповнюють простір між опорами даху.

Каплиці-готи. Формотворча структура таких об’єктів надає їм образу “гrotу”, “печери”, “великої ніші”. Залежно від розмірів цих споруд у їхнє внутрішнє середовище можуть також заходити люди. Зазвичай, це об’єкти, зведені із каменя, цегли, сформовані з бетону.

Каплиці будинкоподібні. У спорудах цього типу проглядаються ті ж принципи формотворення, що й у каплиць будинкових. Однак їхній внутрішній простір розрахований лише на скульптури, ікони чи хрести, тому ми відносимо їх до каплиць модельного типу із “закритим середовищем”. Як і в будинкових каплицях, тут також робимо розподіл на підтипи – каплиці *прості будинкоподібні*, яким властиве “закрите середовище” (рис. 11), і *будинкоподібні з галереєю*, внутрішні простори яких класифікуються як “закрите середовище” і “відкрите середовище” (рис. 12).

Серед галицьких придорожніх каплиць є об’єкти, внутрішнє середовище яких класифікується як “модельне” і виражене у формі “ніша”. Внутрішній простір тут формується на основі заглиблення в масивах споруд різних типів. Згідно із зазначеним, слід розрізняти *каплиці скринькові*, *каплиці дуплові*, *каплиці обеліскові*, *каплиці постаментні* й *каплиці “будинки-ніші”*. Усі ці типи своєю назвою вказують на характер і структуру самих об’єктів, у яких поміщено ніші як місця для зберігання скульптур, живописних ікон святих чи інших культових реліквій.

Каплички скринькові. Об’єкти цього типу незвичні у своєму загальному вирішенні, якщо їх сприймати як малі архітектурні споруди. За принципом формотворення вони є відображенням кіота, як скриньки або шафки для ікон [6, с.448] і скульптур [2, с.150]. Тут вбачаємо певну аналогію й спорідненість у загальній структурі цих об’єктів.

Конструкція зазначеної каплички така. Навколо тильної стінки, яка є умовним фоном для скульптурних зображень святих чи інших культових реліквій, нижня стінка (дно) і дві бічні, як правило, творять прямі площини й з’єднуються між собою та із зазначеною тильною площиною під прямими кутами. Верхня стінка в більшості випадків має вигляд двосхилого дашка, рідше – різноманітних силуетних “вигинів”. З фасадного боку цього об’єкта можуть бути дверцята. У цілому, поєднання таких складових компонентів творить скринеподібну форму.

За способом установлення ці каплички належать до “вивісних”, і місця їх розташування різні. Такі об’єкти можна побачити на фасадах будинків, на стовбурах дерев, на придорожніх фігурах (рис. 3) і хрестах або звичайних, простих, укопаних у землю стовпах.

Тип **“каплиці дуплові”**. Це об’єкти, які втілені в масиві стовбура дерева. Заглиблення, що відіграють роль ніші для розташування скульптурних зображень святих чи інших культових реліквій, можуть бути утворені звичайним природним способом (утворення дупла) або спеціально видовбані. До такого “природного середовища” людина додавала, як правило, дашок, іноді в нижній частині отвору-ніші пристосовувала невеличку огорожу й це все разом творило образ архітектурно-подібної споруди, яка згідно зі своїми функціями ставала каплицею.

Той факт, що придорожні дуплові каплиці існували на теренах Галичини, підкріплений переказами багатьох старожилів нашого краю. Однак, на жаль, нині ми ще не бачили жодної такої споруди.

Придорожні *обеліскові* каплиці своїм зовнішнім виглядом відтворюють образ “споруди-обеліска”. Загальним навантаженням масивів такі об’єкти сприймаються “важчими у нижній частині й у міру зростання вгору стають “ажурнішими, “легшими”. Це відбувається завдяки тому, що загальна стрижнева форма споруди (пряма або ступінчаста) поділена на яруси й кожен такий наступний ярус є меншим за об’ємом від попереднього або має більш просторіше внутрішнє середовище нішеподібних форм для розташування в них скульптурних статуй святих, ікон тощо. Відповідно до зазначеного, кожен ярус відмежований один від одного карнизами або заламами. Така архітектурна структура каплиць цього типу зумовлює виведення двох підтипів – *двоярусні* та *триярусні* (рис. 7).

Каплиці постаментні. Це об’єкти, які схожі на один ярус шойно обговорюваних каплиць. Вони можуть мати такі ж самі цокольні основи та завершення у формах дахів.

Ураховуючи те, що вказані споруди є типовими для місцевостей з розвинутим каменярством (у нашому випадку це терени Лемківщини), їх також витесували й видовбували з монолітних кам’яних брил. Внутрішнє середовище для розміщення скульптур чи ікон має теж нішеподібну форму. На дахах, які в основному мають вигляд чотирихилого шатра, розташовуються розвинені маківки з хрестами. У цілому, усі компоненти верхньої частини обговорюваних зараз каплиць (форми дахів, маківки, яких іноді може бути дві, де нижня відіграє роль невеличкої баньки, яблуко та хрест) настільки сприймаються розвинутими й масивними, що сам корпус споруд, у якому міститься ніша, немов відіграє роль постаменту для названих елементів їхніх завершень.

Каплиці типу “*будинки-ніші*”. Цей тип придорожніх каплиць ми розподіляємо на два підтипи – *одноярусні* (рис. 5, 6) і *двоярусні*. Це дає змогу об’єктивно охарактеризувати всі формотворчі принципи їхнього вирішення.

Споруди цього типу за структурними основами формотворення схожі з каплицями постаментними (одноярусні “будинки-ніші”) і двоярусними обелісковими каплицями (двоярусні “будинки-ніші”). Але водночас їхньою загальною характерною відмінністю від шойно вказаних типів каплиць є різниця відношень пропорційних величин ширини й глибини до їх висоти. Інакше кажучи, каплиці типу “будинки-ніші” значно масивніші стосовно своєї висоти, ніж постаментні й обеліскові, і зовнішнім виглядом відтворюють форми, характер та пропорції яких нагадують будинкоподібні споруди. Дахи цих каплиць також сприймаються масивнішими й розвиненішими. Внутрішнє середовище таких об’єктів утворене нішами, які, своєю чергою, можуть бути розташовані й у першому, і в другому ярусах.

Альтанкоподібним каплицям властиве просторове середовище типу “модельне відкрите”. До них будуть належати об’єкти, які своїм внутрішнім простором і його архітектурним обмеженням подібні на каплиці альтанкові. Основний принцип їхнього формотворення – моделювання “сіні” (простої альтанки), однак у відносно малих розмірах. Невеликі габарити такої альтанкової конструкції зумовили наявність у загальному вирішенні цих споруд достатньо високої архітектурної основи. Такими “підставками” стали різної форми подіуми, які, як правило, є кам’яними або цегляними.

Серед каплиць з модельним типом простору виокремлюємо й такий конструктивний тип, як *каплиці стовпові*. У їх загальному вигляді чітко вирізняються два складові компоненти, які зумовлюють цілісний архітектонічний принцип їх формотворення – стовп як вертикально видовжений масив й архітектурно-подібна конструкція з обов’язковою присутністю даху (дашка), яка відіграє роль “каплички”, що встановлена на вершині цього стовпа. Габарити такого архітектурно-подібного завершення стовпових каплиць у його поперековому сеченні є більшими, аніж сечення самого стовпа. Внутрішній простір таких “завершень” може бути виражений у формі “відкритого середовища” або “ніші”. Це зумовлює виведення в цьому типі споруд його конкретних підтипів, а саме: *стовпові каплички із шатровим завершенням, стовпові каплички з нішеподібним завершенням і “дашок на стовпі”*.

Каплиці *стовпові із шатровим завершенням* своїм внутрішнім середовищем та конструктивними формами його обмеження (без урахування основи – стовпа) творять аналогію з вівтарною сінною (шатром). Прикладом об’єктів цього типу може бути існуюча колись прикостельна капличка Сикстів, що була зведена у Львові в 1580 році [4, с.6]. Аналіз генези формотворчих процесів придорожніх каплиць з різних теренів дає підставу для припущення,

що ця стовпова капличка в ті далекі часи була встановлена саме як придорожній об'єкт сакрального характеру. У зв'язку із цим, у нашому дослідженні розглядаємо її як відому нам найстарішу галицьку придорожню каплицю. Нині частина цієї споруди розміщена на подвір'ї Львівського національного музею на вул. Драгоманова, 42 [1, с.98].

Сюди також відносимо дві дуже старі каплички з теренів Лемківщини. Один об'єкт походить із с. Шкляри й датується XVII ст. Загальна висота споруди сягає 3,5 метра. Ступінчаста основа тримає гранчастий стовп, наверху якого розміщена маленька капличка. Внутрішній простір цього об'єкта з'єднується із зовнішнім середовищем через аркоподібні отвори. Друга, майже аналогічна споруда, яка встановлена в с. Яслиська, датується 1669 роком. Архітектурна конструкція цієї каплички, яка так само завершує гранчастий стовп, утворена чотирма об'ємно-профільованими стовпчиками, на яких утримується наметоподібна форма дашка.

Каплиці *стовпові з нішеподібним завершенням* аналогічні до щойно розглянутих споруд. Основна їхня відмінність полягає в тому, що тут внутрішній простір “завершень” відмежований від зовнішнього середовища “глухими стінками” з тильної та бічних сторін (така орієнтація сторін подається відповідно до розташування зображення постаті святого, його лицевого боку).

Таке конструктивне вирішення каплички нагадує “нішеподібне” середовище, де простір цієї, так би мовити, “ніші” утворений заглибленням (заглибленнями з різних боків у масиві стовпа. Прикладом тут є об'єкт, який був установлений у 1773 році на роздоріжжі біля с. Вороблевичі, що на Дрогобиччині (у радянські часи був перенесений на територію біля сільської церкви, де стоїть і сьогодні). Споруда кам'яна. На ступінчастому підвищенні квадратної форми встановлено стовп, який у нижній частині має форму восьмигранника, а у верхній – вигляд “гвинтоподібної” колони. Згори на колоні розташована монолітна архітектурно-подібна конструкція, яка відіграє роль каплички. У нішу цієї каплички вмонтовано ікону Одигітрії. Місцеві жителі називають цей об'єкт “крученою фігурою” (рис. 4).

Стовпові каплички, які виражені у формі стовпа й розташованого над ним дашка (“*дашок на стовпі*”), за своєю суттю є значно простішими спорудами, ніж розглянуті вище. Їхнє внутрішнє середовище не має конкретно визначених архітектурних обмежень. Воно формується суто в зоні зависання конструкції дашка (подібно до каплиць альтанкових простих). Каплички з таким архітектурним вирішенням придатні для вивішування на їхніх основах – стовпах ікон, хрестів тощо. Прикладом цього типу можна назвати об'єкт, зафіксований Д.Щербаківським у с. Ржавинці з прилеглих до досліджуваних нами територій буковинських земель (рис. 2) [9].

Висновки. Вивчення формотворення галицьких придорожніх каплиць може бути повноцінним лише за умови системного підходу в дослідженні таких об'єктів. Тут, насамперед, потрібно враховувати характер їх внутрішнього простору і його обмеження, які у своїй нерозривній єдності формують архітектурну сутність цих споруд та зумовлюють приналежність кожного такого об'єкта до тої чи іншої типологічної групи – “каплиці розвинутих типів” і “каплиці модельних типів”. Слід звертати увагу й на різні принципи формотворення придорожніх каплиць, їх конкретні архітектурно-конструктивні втілення, які, у цілому, відіграють важливу роль у створенні образності таких споруд. Разом з тим групування досліджуваних об'єктів за спорідненими характерними ознаками їх формотворення дозволяє вивести їх конкретні типи.

Поява таких типів конструктивного вирішення галицьких придорожніх каплиць з різними формами й типами їхнього внутрішнього середовища є не просто закономірним явищем процесів еволюції формотворчих принципів цих об'єктів, які брали свої початки від різних умовних форм вираження “покровительства” в алегоричному образі даху й постійно тяжіли до реальних в уяві людини “земних” розмірів культової споруди. Вона зумовлювалася ще й бажанням людини стати разом зі статуєю святого чи іконою під таке “покровительство”, тобто під сам “дах”, щоб мати змогу безпосередньо відчувати над собою захист, безпечність та опіку.

1. Архітектура Львова : час і стилі. XIII – XXI ст. / [упоряд. і наук. ред. Ю. О. Бірюльов]. – Львів : Центр Європи, 2008. – 720 с. : 1396 іл.
2. Вагнер Г. К. Искусство Древней Руси / Г. К. Вагнер, Т. Ф. Владышевская. – М. : Искусство, 1993. – 255 с. : ил.
3. Гоберман Д. Н. Гуцульщина – край искусства / Д. Н. Гоберман. – М. ; Л. : Искусство, 1966. – 90 с. : 52 л. ил.

4. Гранкін П. Капличка Сикстів – унікальна сакральна пам'ятка XVI сторіччя / П. Гранкін, А. Отко // Галицька брама. – 2007. – № 3–4 (147–148). – С. 6–10.
5. Данилюк А. Поклонися народному здочому. Етнографічні нариси про народну архітектуру України / А. Данилюк. – Львів : Свічадо, 1995. – 62 с.
6. Этимологический словарь украинского языка : в 7 т. – К., 1985. – Т. 2. – 750 с.
7. Лопаткевич Т. Мала сакральна архітектура на Лемківщині / Т. Лопаткевич, М. Лопаткевич ; авториз. пер. з пол. – Нью-Йорк : Фундація дослідження Лемківщини, 1993. – 490 с. : іл.
8. Ничкало С. А. Мистецтвознавство : короткий тлумачний словник / С. А. Ничкало. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
9. Щербаківський Д. Буковинські і галицькі дерев'яні церкви, надгробні і придорожні хрести, фігури і каплиці / Д. Щербаківський // Українське мистецтво. – К. ; Прага : Український гром. вид. фонд, 1926. – 62 с. : іл.

В статтє раскрываються особенности формообразования галичских придорожных часовен как объектов материальной и духовной культуры украинского народа, освещается многогранность их формообразующего строения, производится анализ внутреннего пространства часовен с учетом его фактического материального ограничения. Отмечается, что благодаря применению разнообразных форм и материалов возникает разнообразие принципов их формообразования. На этом основании выводятся конкретные типологические группы и типы таких сооружений.

Ключевые слова: галичская придорожная часовня, формообразующее строение, принципы формообразования, внутреннее пространство и его ограничение, формы пространства, типологические группы, типы.

The article reveals features of the formative-creation of Galician roadside chapels as objects of material and spiritual culture of the Ukrainian people, highlights the diversity of their formative-creative arrangement, analyzes the inner space of chapels in view of its actual physical restrictions. It is noted that due to the use of various forms and materials occurs the diversity of principles of their formative-creation. On this basis, output specific typological groups and types of such constructions.

Key words: Galician roadside chapel, formative-creative arrangement, the principles of formative-creation, inner space and its restriction, forms of space, typological groups, types.

УДК 7.074:7.049:769.5
ББК 85.110.5

Наталія Лаврук

ТИПОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛИСТІВОК КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

У статті подано типологію листівок кінця XIX – початку XX століття, виділено їх три основних види. На основі методу порівняльного аналізу запропоновано детальнішу типологію художніх поштових карток. Виокремлено та розділено за окремими образно-тематичними групами українські художні листівки досліджуваного періоду.

Ключові слова: листівка, зображення, композиція, сюжет.

Зацікавленість українською листівкою як мистецьким і соціокультурним феноменом почала відроджуватися недавно. Тривалий час її сприймали тільки як другорядний засіб комунікації, а не як вагомий синтез образотворчого, фотографічного мистецтва та видавничого процесу.

У радянських і сучасних виданнях, присвячених листівкам, спостерігаємо, що автори, формуючи свої книги-каталоги, переважно подають поруч художні та фотолистівки, об'єднуючи їх у великі теми. Тому є необхідність виокремити й узагальнити особливості кожного виду листівок.

Поділ ілюстративних листівок на художні (мальовані) і фотолистівки (документальні) з поясненням, що на художніх листівках відтворюються роботи художників, а на фотолистівках – натурні фотографії [3, с.10], запропонований всесвітньо відомим колекціонером М.Забоченем у книзі “Филокартия (Краткое пособие-справочник)”, виданій 1973 року, вважаємо узагальненим і таким, що потребує деталізації, оскільки листівка кінця XIX – початку XX століття була новим, цікавим і багатогранним явищем.